

BESE LÁSZLÓ

HELYZET VOLT

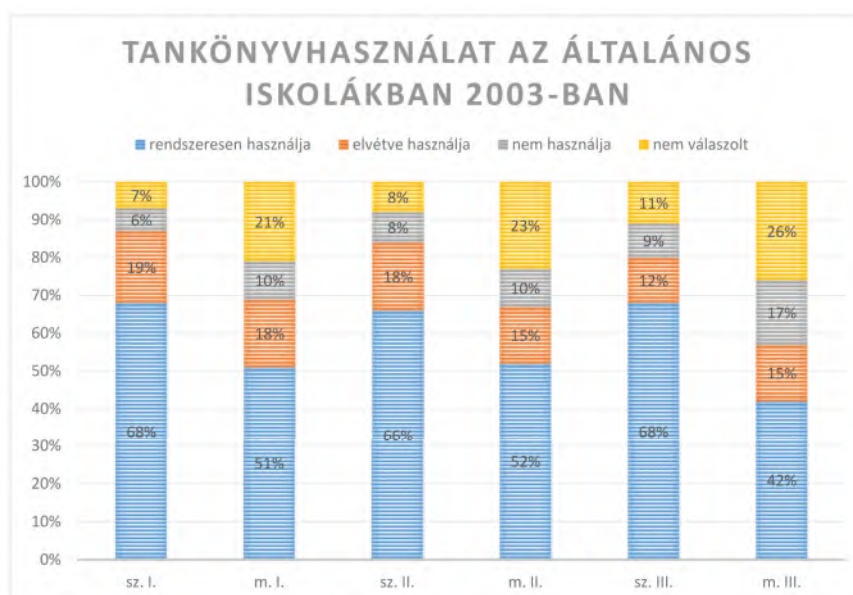
A SZLOVÁKIAI MAGYAR TÖRTÉNELEMTANÍTÁS AZ EZREDFORDULÓN

Jelen írás egy megkésett recenzióként is felfogható. Simon Attila „*Helyzet van.*” *Vázlat a szlovákiai magyar iskolákban folyó történelemtanítás állapotáról egy kérdőíves felmérés alapján* címmel 2004-ben a Fórum Társadalomtudományi Szemlében megjelent tanulmánya egy olyan átfogó kutatás eredményeit közölte, mely a hazai történelemtanítás helyzetének mélyebb megértését tűzte ki célul. Majd két évtizeddel később, 2022 őszén arra készül a Történelemtanárok Társulása, hogy aktualizálva ugyan, de megismételje ezt a korábbi vállalkozást. Időszerű tehát visszatekinteni a múltra, látni, hogy két évtizeddel ezelőtt milyen problémákkal küzdöttünk, s milyen lehetőségeket láttunk akkor magunk előtt.

A 2003-ban lezajlott kérdőíves felmérésben 148 szlovákiai magyar történelemtanár, illetve történelmet tanító, de nem szakos pedagógus vett részt, döntő részben az általános iskolák részéről. A felmérés első része a pedagógusok személyére fókuszált: a szerző a szakma számára pozitív jelenségként állapította meg, hogy a válaszadók többsége 40 év alatti volt (56,8%), az ellenben lesújtó eredmény volt, hogy a megkérdezetteknek csupán 52%-a mondhatta magát szakképesítettnek. Az utóbbi értéket árnyalhatta volna ugyanakkor, ha a felmérés kitért volna arra is, hogy az egyes pedagógusok mekkora óraszámban tanítanak történelem tantárgyat, mert lehetséges, hogy a szakképzetlenek történelem óraszámai alacsonyabbak voltak – enélkül viszont nem tudni, hogy a történelem tanórák hányadát tanították szakképzés nélküliek. Az okokat keresve arra jutott a tanulmány szerzője, hogy a bársonyos forradalom után nagyban csökkent a történelem tantárgy iskolai megbecsültsége, ezért az iskolavezetések számára sem jelentett prioritást a megfelelő történelemtanárok biztosítása. Ezzel a kortárs megállapítással ugyan nehéz lenne vitatkozni, az adatokból azonban az is látszik, hogy a magyar tannyelvű iskolákon alapvető gondok voltak a szakképzéssel: a felmérés kitöltőinek mintegy 10%-a csak középfokú végzettséggel rendelkezett, ami rendszerszintű problémákra utal.

A rendszerszintű problémák jelentős része valószínűleg a hazai anyanyelvű pedagógusképzés akkori és az azt megelőző évtizedekben fennálló szűk keresztmetszetéből adódhattak. A felmérésben részt vett, szakképesített történelemtanárok 58%-a a nyitrai egyetemen, 25%-a pedig a pozsonyi Comenius Egyetemen szerzett diplomát. 9 és 8%-os részesedéssel sokkal kisebb réteget képeztek a más szlovákiai vagy anyaországi egyetemen végzettek, de – mint azt látni fogjuk – főleg utóbbiak értékrendi eltolódása már akkor is fontos adaléka volt az iskolarendszerünknek. A felmérés a végzettségek kapcsán kitért a pedagógus-továbbképzésekre és nyári egyetemekre is, melyek részben pótolhatták volna a szakképzésből adódó hiányokat. A szerző ennek kapcsán szomorúan konstataálta, hogy ezeket a lehetőségeket főleg képesített pedagógusok használták ki (akiket a szabadidejükben is érdekelt a tantárgyuk), míg a képzetleneknek csupán 25%-a vett részt ilyenben.

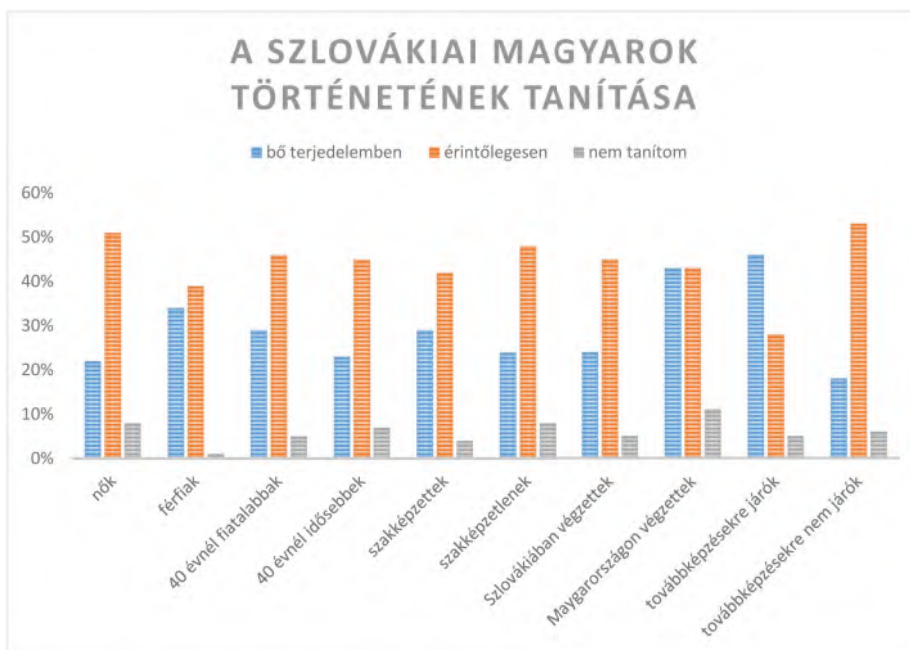
A 2003-as felmérés második nagy kérdéscsoportja a történelemtankönyveket helyezte középpontba, a tanulmány pedig ennek kapcsán részletesen bemutatta a hazai tankönyvpiac alakulását 1989-től saját koráig. Pozitív fejleményként értékelték a főleg Viliam Kratochvíl nevééről ismert *Orbis Pictus* általános iskolai tankönyvsorozatot, mely didaktikai szempontból nagy ugrás volt a korábbi tankönyvekhez képest. Ugyanígy nagy eredmény volt a magyar pedagógus közösség számára *A magyar nép története* című tankönyvtrilógia megjelenése (Lilium Aurum Kiadó), teljes értékű engedélyezésének hiányában azonban nem tölthette be rendeltetészerű szerepét. Az alábbiakban idézett grafikon hivatott bemutatni, hogy az általános iskolákban a pedagógusok milyen mértékben használták az egyes tankönyveket, korszakonként párba állítva az állami *Orbis Pictus*-kiadványokat (sz. I., sz. II. és sz. III.) a Lilium Aurum-tankönyvekkel (m. I., m. II. és m. III.).

A felmérés eredménye világosan megmutatta, hogy a hazai szakmai közeg nagyon befogadó volt a saját tankönyvsorozat iránt. Míg a kötelező állami tankönyveket minden iskola és diák bérmentve megkapta, addig a Lilium Aurum sorozatát tudatosan kellett megrendelni és kifizetni. Mindezek ellenére a 2000-es évek elején elterjedése és használata az ingyenes állami tankönyvek szintjét közelítette, ami figyelemre méltó eredménynek tekinthető. A felmérés további értékes adaléka volt a tankönyvek terén, hogy igyekezett profilozni az egyes tankönyveket használó csoportokat. Az elemzés ennek során arra jutott, hogy az állami tankönyveket magasabb arányban használták a 40 év feletti és a szakképzetlenek, míg a Magyarországon egyetemet végzettek és a szakirányú továbbképzések rendszeres látogatói egyenest a Lilium Aurum köteteket használták elsődleges tankönyvként.

A felmérés utolsó harmada a történelemtanítás tartalmi kérdéseivel foglalkozott, mely szorosan kötődik a résztvevő pedagógusok pedagógiai szemléletéhez. Az első kulcsfogalom a tanterv volt: a szerző prekonceptiója ellenére a megkérdezettek mintegy fele jónak tartotta azt, s alapvetően csak a magyar kérdések hiányát rótták fel hibaként – a megkérdezettek 82%-a szerint szükség lett volna egy speciális tantervre a magyar iskolák számára. A tantervek kérdésében is megmutatkozott ugyanakkor, hogy főleg a Magyarországon végzettek, a továbbképzésre járók és a 40 év alattiak voltak kritikusabbak. Mivel a felmérés során több esetben is együtt mozogtak ezen jellemzők értékei, olybá tűnik, hogy ez esetben egy valószínűleg, ugyan kisebbségben lévő, de változásra és modernizálásra hajlamos csoportot sikerült felfedezni.

A nemzeti történelem tanítása, mellyel a pedagógusok kényszerűen eltértek az állami tantervektől, szintén megosztotta a vizsgált csoportot. Annyi egészen biztosan kijelenthető, hogy minden réteg számára egyértelmű volt a magyar nemzeti történelem tanításának szükségességét: egyedül a szakképzetlenek esetében nem érte el az igenlő válasz a 80%-ot. A mérték azonban más kérdés: 47% foglalkozott a témával nagy mértékben, a többiek csak érintőlegesen vagy semmiképp. Még inkább megosztó volt a (cseh-)szlovákiai magyarság történetének tanítása: itt mintegy 75%-os arányt mért a kutatás, de a döntő többség csak érintőlegesen foglalkozásra tartott igényt. Ebben az esetben is a modernizációra hajlamos kisebbség járt külön úton, ők fontosnak érezték a téma bő terjedelmében való tárgyalását. A szlovákiai magyar közösség történetének tanítása előtt – a Lilium Aurum tankönyvek megszületése ellenére – számos akadály állt, ezeket az alábbi grafikonon mutatta be a tanulmány szerzője.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a 2003-as felmérés, illetve az abból fakadó 2004-es tanulmány hiánypótló jelentőségű volt: széles bázison mozogva pontos és hű lenyomatát adta szakmánk korabeli állapotának. Némely hiányosságai ellenére (mint például a kevés válaszadó a középiskolákból) releváns és bátor megállapításokat tett, legyen szó a pedagógusok szakképzettségéről, pedagógiai szemléletéről vagy az iskolai tankönyvhasználatról. Megállapításai ebből kifolyólag utat mutattak a jövőbe, ha más nem, a továbbképzések és nyári egyetemek számára. Az elmúlt két évtizedben, különösen a határok nyitottsága és a Selye János Egyetem elindulása miatt minden bizonnyal nagy változások álltak be a történelemtanárok képzettségi megoszlásában, ezekből kifolyólag pedig a pedagógiai gyakorlatokban is. Sokkal kevesebb pozitív irányú elmozdulás történt viszont az általános iskolai tankönyvek és egyéb taneszközök esetében, illetve a csekély óraszámok esetében is kisebb lett az iskolák mozgásterét. Ezekon túlmenően maga a Történelemtanárok Társulása is mérföldkőhöz ért: új lendületet szeretne gyűjteni a régi-új kihívásokhoz. 2022 őszén ezért egy új és széleskörű felméréssel fordulunk történelem szakos pedagógus kollégáinkhoz, hogy megismerjük, kik vagyunk mi, akik Szlovákiában történelmet tanítunk a magyar gyermekeknek, s hogy milyen irányban lenne érdemes elindulnunk, amikor a jövőről gondolkozunk.

A 2003-as felmérésről készült tanulmány és ábrák adatai és elérhetősége:

Simon Attila: „Helyzet van.” Vázlat a szlovákiai magyar iskolákban folyó történelemtanítás állapotáról egy kérdőíves felmérés alapján. In: Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2004. URL: <https://forumszemle.eu/2004/06/15/simon-attila-helyzet-van-vazlat-a-szlovakiai-magyar-iskolokban-folyo-tortenelemtanitas-allapotarol-egy-kerdoives-felmeres-alapjan/>